

מועד קטן ג

משה שווערד

1. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

במח' רבי ורבנן אי שמיטה בזה"ז דאורייתא

והנה רבי ס"ל דשביעית בזה"ז דרבנן. וזה מוכח מדבריו שאמר בזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים מכלל דאיכא זמן דלא משמט קרקע, ואיזה זה, בזה"ז, כך פירש"י כאן. ובגיטין הוסיף רש"י בזמן שאין אתה משמט קרקע, כגון במדבר ולאחר שגלו. וכבר תמהו עליו התוס' שם דהא במדבר עדיין לא היה נהוג דין שמיטות אלא לאחר ירושה וישיבה, עכ"פ העולה מדברי רבי דכיון דהדגיש דיש זמן שא"א משמט קרקע ע"כ דאיירי בזה"ז, ולא איירי נמי רק לאחר קדושה ראשונה, אבל לאחר קדושה שניה אפשר מודה דא"כ למה נפק"מ קאמר דיש זמן שאי אתה משמט קרקע אם אין נפק"מ לזמ"ז.

והשתא רבנן דפליגי עליה נראה פשוט דפליגי עליה בדין זה, וס"ל דיש שמיטה בזה"ז, ומדויק שפיר מאי דקאמר בזה"ז וקדושה ראשונה קידשה לעת"ל, ואין להקשות נימא דרבנן דפליגי עליה פליגי בהקישא דשמיטת כספים לקרקע, וס"ל דלעולם לא הוקש ולעולם בקרקע ס"ל דאין נהוג שמיטה בזה"ז, נראה דלא קשיא מידי דלחדש מחלוקת ל"ל, וכיון דמצינו מחלוקת תנאים בהא דקדושת קרקע בזה"ז אמרינן דה"נ בזה פליגי רבי ורבנן ולא ניחא לן למימר דפליגי בדבר אחר. מחלוקת שלא מצאנו במקום אחר, נמצא דהדברים ברורים דפליגי רבי ורבנן בהא אי שמיטת קרקע בזה"ז דרבנן או דאורייתא.

ולפ"ז ניחא מה שכתב ספר התרומות בשם הרמב"ן דשביעית בזה"ז דאורייתא דהא הלכתא כרבי מחברו ולא מחבריו, וכיון דפליגי רבנן עליה וס"ל דשביעית בזה"ז דאורייתא, הרי הלכה כרבנן לעומת ר"י ושביעית בזה"ז מדאורייתא, ולהנ"ל מבוואר דודאי פליגי רבנן עליה בזה גופא מה דין שביעית בקרקע בזה"ז, ונקט הרמב"ן דהלכתא כרבנן והוה דאורייתא.

2. שערים מצויינים בהלכה

בשביעית בזה"ז ורבי הוא. פרש"י דבזה"ז דרבנן. ומשמע דרבנן החולקים על רבי ס"ל דמדאורייתא הוא. וכ"מ מרש"י במס' סנהדרין (כו. ד"ה פוקו וזרעו). והרמב"ן מסתפק בזה אם הוא מה"ת אן מרבנן. ועי' ברמב"ם (שמיטה פ"ד הכ"ה) שכתב, ונוהגת בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית. וכתבו הכ"מ והמשנה למלך, שיש סתירה בדברי הרמב"ם. והרדב"ן (שם הכ"ט) כתב, דהעולם נהגו הרבה קולות בענין שביעית משום שסמכו על הגאונים שפסקו הלכה כרבי. וכן בתשו' מבי"ט (ח"ג סי' מו) כתב, דמשום דאין קץ לדיני שביעית לכן סומכין על שיטות המקילין. וכן במג"א (סי' רמד סק"ו) כתב דבשביעית הקילו. ובתשו' נודע ביהודה (מהד"ק או"ח סי"ב) פ"י דבריו, דשביעית הוא איסור קל לגבי איסור שבת. ובחינוך (מצוה פד) כתב

דבזה"ז הוא דרבנן, ובפ' בהר (מצוה שכו) מבוואר נמי דדעתו דהוא דרבנן. וכ"כ בשפת אמת. וע"ע מה שכתבנו במס' קידושין (לח: ד"ה ובזמן) ובמס' ב"ב (צו: ד"ה פוקו).

3. ספר מי מועד

גמרא- "בשביעית בזמן הזה ורבי היא"

מבואר מזה שקושיית הגמרא היתה שהואיל ואיסור זריעה וחרישה בשביעית מן התורה הן, אך הקילו חז"ל להשקות בית השלחין בשביעית. ולבאורה מבואר שאיסור חרישה בשביעית מן התורה היא. והמקור היא מהא דכתיב "בחריש" כמו שכתב רש"י, או מהא שיש איסור חרישה בתוספת שביעית מן התורה וכ"ש שביעית עצמן כמו שכתב הריטב"א.³

והנה עיין בשער המלך הלכות שמיטה ויובל (פ"א ה"א) שמביא שיטת הרמב"ן במכות שלמ"ד לקמן (דף ג.) שאין לוקין על חרישה בשביעית, מלאכת חרישה אסורה רק מדרבנן, וכן הוא שיטת רי"ד לקמן (דף ד.). וע"ש שהקשה עליו מסוגיין שנקט להגמרא בפשיטות שיש איסור חרישה מן התורה ואיך התירו להשקות בית השלחין, ואם איתא דלמ"ד אינו לוקה אינו אסור אלא מדרבנן, מהו קושיית הגמרא, נימא דלרבה דחייב בשבת משום חורש אחיא מתניתין כמ"ד שאינו לוקה על חרישה בשביעית.

4. ריטב"א על מועד קטן דף ב/ב

חרישה וזריעה בשביעית מי שרי. פי' מדאורייתא ואפי' למ"ד החורש בשביעית אינו לוקה, מודה שאפי' בערב שביעית שלשים יום איכא איסור תורה או מהלכה או מקראי כדאיתא לקמן, וכ"ש בשביעית עצמה דאתי בק"ו:

5. ספר מנחת חינוך - מצוה קיב - אות ג

אך בחרישה דאינו רק עשה, והוי ליה מצות עשה שהזמן גרמא, א"כ יהיו נשים פטורות ממצוה זו, ומדברי הרב המחבר נראה דאין חילוק, וגם בר"מ אין מבואר שום חילוק לענין שביעית בין זכרים לנקבות. אך כבר כתבתי במצות שבת [סוף מצוה ל"ב אות ח'] לענין שביתת בהמתו, על פי דברי ריטב"א קידושין כ"ט ע"א, על קושיית תוס' שם ד"ה אות, שהקשו למה לי במילה אותו ולא אותה דאין הנשים מצוות על מילת בניהן, תיפוק ליה דהוי ליה מצות עשה שהזמן גרמא, דנוהגת רק ביום, ותיריך הריטב"א דכלל זה דמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות אינו אלא במצוה דבגופו, כגון תפילין וציצית וכדומה, אבל מצות מילה שאינה בגופו אינה בכלל זה וגם נשים חייבות, על כן צריך מיעוט אותו ולא אותה, אם כן גבי שביתת בהמתו דגם כן אין המצוה בגופו, רק מצווה על בהמתו, על כן נשים חייבות, ולא הוה להו בכלל מצות עשה שהזמן גרמא, עי"ש. הכא נמי לפי מה שכתבנו [באות הקודמת] דעשה דעבודת הארץ היא כמו שביתת בהמתו, דמצווים אנחנו על שביתת הארץ, א"כ אין המצוה בגופו, ונשים ג"כ מצוות על העשה כמו אנשים, דאינו בכלל מצות עשה שהזמן גרמא, כן נראה לי ברור.

6. חידושי הריטב"א מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

למה לי דכתבינהו רחמנא אלא ודאי הא קמ"ל דבהני תולדות הוא דאסיר. [1] לא גריס רש"י ז"ל תולדות וטעמא משום דכיון דכתיבי אבות נינהו, [2] וי"ל דשפיר גרסינן ליה ומשום דבשבת הוי תולדות קאמר הכי, והכי פירושו בהני תולדות מחייב הכא משום דעבדינהו אבות הא באחריני לא דאתולדה לא מחייב, והיה צריך התלמוד לפרש למ"ד דתולדה אסר רחמנא כל הני פרטי למה לי.

7. ספר מי מועד

גמרא- "דאהני תולדות מחייב אאחרונייתא לא מחייב"

לבאורה מבואר מכאן שזומר ובוצר תולדות הם ולא אבות. וקשה על שיטת הרמב"ם בהלכות שבת (הובא לעיל) שזומר אב מלאכת זורע היא, וכן פסק שם שאף בוצר אב הוא ודלא כסוגיין. ובאמת יש גירסא מובא בראשונים (עיין ריטב"א כאן) דלא גרסי "תולדות", אלא גורס: "אהני מחייב אאחרונייתא לא מחייב". ולפי"ז שפיר י"ל דזומר נחשב אב, אבל עיין ברמב"ם הלכות שמיטה ויובל (פ"א ה"ג) שגורס כגירסא שלנו שזומר מקרי תולדה. וקשה על שיטתו בהלכות שבת. ועיין באגלי טל מלאכת זורע (ס"ק ב' אות ו') שתירץ שרק לגבי שבת שמלאכת מחשבת אסרה תורה אמרינן שזומר שהיא כעין זורע נחשב כאב. אבל בשאר דיני תורה כל שאינו אותו מעשה שאסרה תורה, אף שדומין זה לזה בעיקר ענינם, תולדה הוי ולא אב, ועיין עוד בשו"ת רבי בצלאל אשכנזי (סימן ל"ם) שמאריך בענין זה.

8. ספר חלקת בנימין

שׁוֹרֵר בִּאֲגָלִי טַל שֶׁם סִסְקֵי בִּשְׁדָן בְּעִיקָר קוֹשִׁיא הַנִּלְלֵה
לְהִרְמַבֵּי מִסּוּגִיָּין וְתִירֵץ עֲפִימֵשׁ כִּי הַתּוֹס' לְקַמֵּן
יִג א' דְּלִיתָא לְכֻלָּל דְּמִלְאכָת מַחֲשַׁבְת בְּשַׁבְעִיַת וְכִיּוֹן
שְׁטַעַם הִרְמַבֵּי מִלְּדוֹנָם כּוֹלָם כֹּאֵב הוּא מִצַּד כּוֹנֵת
הַעוֹשֶׂה לְצַמִּיחָה אוֹ לְעִקּוֹר דְּבַר מְגִידוּלוֹ וְכִנִּל הַנִּלְמֵ
בְּשַׁבַּת דְּמַחֲשַׁבָה מִלְּתָא הִיא אֲבָל בְּשַׁבְעִיַת דְּלֵא אִיתְמַר
הֵךְ כֻּלְּלָא דְּמִלְאכָת מַחֲשַׁבְת שׁוֹב לֹא הוּיִין מִלְּאכָה אַחַת
עַכָּד.

למימרא דאהני תולדות מיחייב וכו'. מבואר
דזמירה ובצירה תולדות ניהו וקשה
דברמב"ם הלכות שבת פ"ז ה"ג מפורש דזומר הוא אב
מלאכה [ודלא כמש"כ רש"י בשבת ע"ג ב'] וכ"כ לגבי
בוצר בהל' ד' שם שהוא אב, וכן הקשה בק"א בסוגיין

9. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

לשון שביתה בשביעית כמו בשבת

לכאורה קשה מה צריך קרא בשביעית למעט תולדותיו תיפו"ל דבכל איסורי מלאכה שמצינו לבר משבת
ויו"ט לא משכח"ל שהתורה תחייב על התולדה, וכש"כ התוס' בבכורות [כ"ה. ד"ה ואמר] דאין חיוב בתולדות
רק בשבת ולא בשאר איסורין כגון בעומר באיסור קצירה קודם לעומר וקיטוף שרי וכן לגבי גוזז קדשים דדוקא
גוזז חייב ולא תולש אף על גב דלגבי שבת הוה תולדה דגוזז, וא"כ תקשה למה ס"ד בשביעית לחייב אתולדות
דידהו. והנראה בזה דשאני שביעית משאר איסורים, דבשביעית אפקיה רחמנא לאיסורי מלאכה דידהו
בקרע בלשון שביתה כשבת, בזה ס"ד להגמ' דה"ה תולדות נמי יהא אסור כיון דנקטה תורה בהם לשון
שביתה, משא"כ בשאר איסורי לא נקטה בהו תורה לשון שביתה ממלאכה הנאסרת, ולא הוה ס"ד לדמותו
לשבת ודו"ק.

10. ריטב"א על מועד קטן דף ג/א

ופרקינן מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. וא"ת והלא מנכש ומשקה כי הדדי ניהו והכא אסר לנכש אפי' מדרבנן
והיכי שרינן במתני' השקאה, יש מתרצים דברייתא בבית הבעל מיירי, ולא נהירא, והנכון דניכוש טירחא רבה
וכהשקאה דקילון דמיא.

11. ספר מנחם משיב מפש

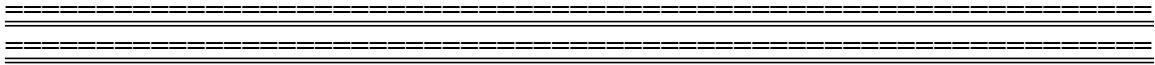
גמרא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא.
וא"ת והלא מנכש ומשקה כי הדדי
ניהו והכא אסור לנכש אפילו מדרבנן והיכי
שרינן במתניתין השקאה. ויש מתרצין
דהברייתא איירי בבית הבעל ולא נהירן והנכון
דניכוש טירחא רבה וכהשקאה דקילון דמיא.
הריטב"א. ולשיטתו אזיל דס"ל דקילון אסור
אף בשביעית כיון שהוא טירחא רבה אבל
לרש"י וסייעתו דס"ל דגבי שביעית לא
חיישינן לטירחא יתירה כמ"ש במתניתין ע"כ
צריכין לתרץ דהברייתא איירי בבית הבעל
ובין ניכוש ובין השקאה אסירא כיון דאין בה
הפסד אם אין משקה אותה כמ"ש רש"י לעיל
דף ב' ע"א בד"ה בית הבעל. אבל מתניתין
דאיירי בבית השלחין דאיכא הפסד אם אין
משקה אותה מותר להשקותה בשביעית אפילו
היכי דאיכא טירחא יתירא.

12. שערים מצויינים בהלכה

החורש בשביעית כו' וחד אמר אינו לוקה. ע"י בגמ' לעיל (ב:) חרישה בשביעית מי שרי, ופרש"י הא נפקא מ"בחריש ובקציר תשבות" דמיירי לענין שביעית. ובשער המלך (ריש ה' שמיטה) כתב, דהא דאינו לוקה על חרישה כמש"כ הרמב"ם (שמיטה פ"א), היינו משום דליכא אלא עשה לבד. ובכ"מ כתב הטעם משום דלא מסיק מאן סובר דלוקה, ומספיקא לא מלקינן, ועוד משום דבירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) סיימו דר' יוחנן סבר דאין לוקין, ור"י ור' אלעזר הלכה כר"י נע"י ברי"ף כתובות סופ"ק]. ובמג"ח (מצוה ק"ב) כתב, דאפ"ה גם הנשים חייבות אע"ג דהיא מצוה עשה שהזמן גרמא, דרק מצות שבגופו והז"ג נשים פטורות, ולא במצות התלויות בארץ. ע"ש ההסבר באריכות.

13. רש"ש מסכת מועד קטן דף ג עמוד א

גמרא מנין לעידור ולקישקוש ולכיסוח כו'. נ"ל למחוק ולקישקוש ולגרוס במקומו ולניכוש כדלעיל דפשוט שזוהי הברייתא עצמה דלעיל ואי הוה גרסינן בה קישקוש ה"ל להש"ס להקשות לעיל מינה ובה. ונראה דלזה נתכוין ג"כ הגה"ש אלא שנשתבש ע"י מעתיק טועה. וכן לקמן צריך להוסיף ואין מאבקין כדלעיל:

14. תוספות על מועד קטן דף ג/ב

רבי אלעזר אומר חרישה. מהא ליכא למימר תסתיים דר' אלעזר לעיל דאמר אינו לוקה דאיכא למימר דרבי אלעזר לא שמיע ליה הא דאמר לקמן דהתירו תוספת שביעית הלכך הוה אמר הכי דליכא לפרש מילתא דרב דימי אלא בחרישה אבל לדידיה אסור ולוקה דלא ס"ל אי נמי דכיון דאיתא בהדיא כי הך דלעיל במילי דחרישה אינו צריך לומר תסתיים דאין דרך הש"ס לומר תסתיים בדבר המפורש בהדיא כל כך:

15. ספר מגדים חדשים

כי אתא רב דימי אמר יכול ילקה על התוספת כו'. פירש"י שמעית דאמרי צ"י יכול כו'. כתב בחזון איש (קימן קלה), דפלוגתא ר"א ור"י כל זה הוא מדברי רב דימי, שהיה צידס גמרא מרבותיהם או צרייתא יכול ילקה על התוספת ושכחו מסקנת הדברים, וצ"ל ר"א ור"י לפרשן, דליכא למימר דר"א ור"י אחי לפרושי מילתא דרב דימי, דהרי ר' יוחנן רבו מובהק דרב דימי היה. והא דקאמר בלשון לא ידענא לישנא בעלמא הוא ופירושו ולא ידענא. ולשון המוס' ד"ה ר"א, מילתא דרב דימי וכו', פי' שמעמחא דאיתי רב דימי ע"ש. והנה כ"ה מפורש בירושלמי שנת

16. הערות הגר"ש אלישיב מסכת מועד קטן דף ג עמוד ב

ר"א אמר חרישה וכו', ור' יוחנן אמר ימים שהוסיפו חכמים. אין לפרש כפשוטו דרב דימי בא לבבל מאר"י ששמע באר"י ואמר שנסתפק בכוונתם, וע"ז קאמרי ר"א ור"י לפרש מה ששמע רב דימי, דא"כ ר' יוחנן לפרושי דרב דימי קאתי ולא יתכן דר' יוחנן רבו מובהק של רב דימי היה, וכל שמעתתא דרב דימי מר' יוחנן שמעו והיאך נאמר דר' יוחנן קאתי לפרש מה ששמע רב דימי במקו"א. ועוד והא ר"א ור"י באר"י היו וכאן יוצא דבבבל היו, אלא פירש החזו"א [או"ח סי' קל"ה למו"ק ג' ב], דהכל היה מדברי רב דימי דבא לבבל ואמר ששמע מימרא זו ולא ידעו באר"י היאך לבארו וביארוהו ר"א ור"י בתרי גוונא.

17. תוספות על מועד קטן דף ג/ב

יכול ילקה על תוספת של ראש השנה. ואם תאמר מלקות מנלן והלא לא כתיב בתוספת לאו אלא עשה גרידא בחריש ובקציר תשבות איכא למימר דמבחריש ובקציר מפקינן דצריך תוספת כלומר שהשביעית מתחלת משנה הששית וכל דין שביעית יהיה לששית דהכי קאמר רחמנא דשביעית מתחלת קודם שנת שביעית וא"כ הוא כשביעית:

18. ריטב"א על מועד קטן דף ג/ב

ור' יוחנן אמר יכול ילקה על תוספת שביעית דאתיא מבחריש ובקציר. כדר' עקיבא דלקמן, וא"ת והיאך לוקני על עשה, [1] לכך פרש"י ז"ל ילקה מכת מרדות דרבנן עד שתצא נפשו דומיא דאמרו לו עשה סוכה ואינו עושה, [2] ויש לפרש מלקות ממש וקרא הכי קאמר בחריש תשבות כמו בשאר מלאכות שכתבתי לך שהן בלאו:

19. שערם מצויינים בהלכה

כלומר שהשביעית מתחלת מקודם, וכל דין שביעית מתחלת מזמן זה. פי' דכוונת הגמרא דכיון שמתחיל שביעית עוד קודם ראש השנה, ממילא ילקה בה נמי על הלאווין כמו בשביעית עצמה, כ"כ בשיטה לתלמיד הר"י מפרי"ש. ובריטב"א כתב נמי כן, וכתב עוד דרש"י מפרש דהמלקות דהכא היינו מכת מרדות מדרבנן, אבל לא נמצא כן ברש"י במסכתין. ובתוס' הרא"ש הביא דברי רש"י אלו בשם יש מפרשים, אבל מסיק כדברי התוס'.

דף ג: יכול ילקה על תוספת ראש השנה. הקשו התוס' מלקות מנ"ל והלא עשה הא דילפינן מדכתיב "בחריש ובקציר תשבות", ותירצו דילפינן דאיכא עשה,

20. מהר"ץ חיות מסכת מועד קטן דף ג עמוד ב

תוספות ד"ה יכול ילקה על התוספות. נ"ב עיין ביצה יב ע"א תוספות ד"ה השוחט. ותוספות חולין צח ע"ב ד"ה רבא. דבכ"מ אמרינן הדרא לאיסורא קמא. ועיין ג"כ ירושלמי פ"ה דכלאים מה ששייך לענינינו. ועיין ריטב"א שהביא גירסת רש"י וז"ל יכול ילקה מכות מרדות על התוספות. כמו דקי"ל לולב ואינו עושה מכין עד שתצא נפשו עכ"ל. והנה ברש"י שלפנינו ליתא דבר זה. וביותר מזה דבריו תמוהים דכ' דמכין בתוספות שביעית עד שתצא נפשו. וחלילה לומר כן. דרק הוכיח דכופין לקיים מ"ע ובידו לקיים. רק דאינו רוצה ומקרי מבעט. עיין רמב"ן פ' יתרו. ובזה הדין דכופין עד שתצא נפשו הך דכ' הרמב"ם פ"ו מה' חמץ דאוכל מצה בע"פ מכין אותו עד שתצא נפשו. הנה לא כתב מי שאכל כבר. דבודאי בכה"ג ליכא מכות מרדות. רק האוכל אז מכין אותו בשעת אכילה. למען ימנע מלאכול ויקיים מצות מצה כתיקונה ומקרי מצה ואינו אוכל. אבל היכי דכבר עבר. ואין בידו לתקן. כגון בנ"ד שכבר חרש בתוספות שביעית. הנה מה שעבר אין. ואין כאן רק מכות מרדות ל"ט מלקות. כמלקות של תורה. אבל לא עד שתצא נפשו דלא מצינו רק בכופין על קום ועשה וצע"ג:

21. הערות הגר"ש אלישיב מסכת מועד קטן דף ג עמוד ב

שייך ללקות על הלל"מ יכול ילקה על תוספת של ר"ה. ופירשו התוס' דס"ד דמבחריש ובקציר מפיקין דצריך תוספת כלומר שהשביעית מתחלת משנה השישית וכל דין שביעית יהיה לשישית וכו', והקשה הקרן אורה דא"כ מאי קפריך הש"ס לקמן הלכתא נינהו קראי נינהו הא תרווייהו איצטריך הלכתא למישרי ילדה וקראי למיסר זקנה ולמלקי עליה, דאי מהלכתא לחוד ודאי לא לקי עליה, כיון דלא שמיעניו איסורו בזקנה אלא מכלל היתר דילדה לא עדיף מלאו הבא מכלל עשה האמורה בתורה בפירוש.

והנה אם היתה ההלכה בפירוש לאסור תוספת אפשר דלוקה עליה גם אי לא הוה אלא הלכה דהלכה באה להוסיף זה על עיקר הדין וכמו שמצינו בהזורק [שבת צ"ז ב] דהוצאה אף על פי שלא הוה אלא הל"מ חייב עלי' כיון דההלכה באה להכלילו באיסורי שבת.

22. ספר מי מועד

(א) והנה עיין בתוספות הרא"ש שמתרין קושית התוספות באופן אחר וז"ל: "ה"מ דהאי לוקה לאו מלקות דאורייתא, ד"תשבות" עשה הוא. אלא מכת מרדות מדרבנן. הרי ש"מ אלו סוכים שיש מכת מרדות גם על עשה. ובאמת היא מחלוקת גדולה בין האשונים. שכתב הרמב"ם בסה"מ (סוף שורש י"ד): "ואמנם מצות עשה כולם הנה כל מצוה מהם בעת חיוב עשייתה יש לנו להכות בשומים הנמנע מעשותה עד שימות או שיעשה אותה או שיעבור זמן החיוב [ומקורו הוא מהא דתניא בכתובות (דף פו.)] שאומרים לו עשה סוכה ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו. והרמב"ם מבאר שאין זה מכת מרדות להענישו על שעבר על עשה אלא היינו מכות כדי להכריחו לקיימו, כי מי שעבר ולא ישב בסוכה דרך משל אין לנו להכותו אחר סוכות בעבור עברו עליה, ודע זה". הרי ששיטת הרמב"ם היא שמכין מי שאינו מקיים מצוה כדי לעשותו אבל אם כבר עבר המצוה אין מכין אותו מכת מרדות.

וכן כתב בהלכות איסורי ביאה (פ"א ה"ט): "הבא על אחת מחייבי לאוין לוקה הוא והיא וכו' והבא על אחת מהשניות במזיד מכין אותו מכת מרדות מדבריהם. אבל הבא על אחת מחייבי עשה אינו לוקה". הרי שאין מכת מרדות לחיובי עשה לשיטת הרמב"ם. וכן הוא שיטת רש"י בכתובות (סוף דף פו.) ותחילת דף פו.): שאינו לוקה לאחר שעבר עשה ורק קודם שעבר מכין אותו כדי לקיימו.

אמנם מצד שני יש שסוכים שאף העובר על מצות עשה מכין אותו מכת מרדות. כן הוא שיטת רב נטוראי גאון (הובא בסדר רב עמרם גאון סוף הגדה של פסח) שמי שלא שתה ד' כוסות בפסח מכין אותו מכת מרדות (ואנו רואים עוד מדבריו שאף על עשה של דבריהם מכין אותו מכת מרדות). וכן הוא שיטת הר"ן בחולין (דף קלב:) ע"ש, וכן מצדד המאירי ביבמות (דף ג:). ולכאורה כן הוא שיטת הי"מ המוכח בתוספות רא"ש כאן וכנ"ל.

ועיין ברישכ"א כאן שכתב בתירוץ קושית התוספות: "לכך פירש"י ז"ל [אינו לפנינו] ילקה מכת מרדות דרבנן עד שתצא נפשו דומיא דאמרו לו עשה סוכה ואינו עושה". ולכאורה היינו שם"ל לרש"י שלוקין מכת מרדות אף על עשה. ועוד מבואר מדבריו שכל מכת מרדות היינו שמכין אותו עד שתצא נפשו. וע"כ אין הכונה שבכל פעם מכין אותו עד שתצא נפשו אלא הכונה היא שמכין אותו עד שתצא נפשו או עד שיקבל עליו שלא יעבור להבא (וכן מבואר בשאר ראשונים). ובאמת כן הוא שיטת הערוך (מוכח בר"ן בכתובות דף מז: בדפי הר"ף) ויש אומרים כן גם בשיטת הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (עיין שם בר"ן שמארך בזה). ובאמת עיין בתשובות תשב"ץ (ח"ב סימן נ"ב) שמביא כן בשם רש"י.

אמנם יש לבאר באופן אחר שבכל מקום מכת מרדות אינו עד שתצא נפשו אלא הוא מנין מסוים, ורק כאן מכת מרדות היא עד שתצא נפשו. והיינו על פי מה שכתב

הרישכ"א בעצמו בכתובות (דף מה:): "ז"ל: "בכל מכת מרדות שהוא על עבירה הנמשכת ויש בו לחוש על להבא מכין אותו עד שתצא נפשו או עד שיקבל עליו כראוי דברי חכמים. וכל שהיא על עבירה שאינה נמשכת אלא ליסרו לשעבר דנין אותו כאומד ב"ד ובפחות ממלקות של תורה". והעשה של שביטה בשביעית היא עבירה נמשכת שיש לחוש בה שיעבור עוד פעם ומשו"ה המכת מרדות היינו עד שתצא נפשו.

והביאור בזה הוא שאף שעונש מכת מרדות היינו על העבר שעבר על דיני תורה, אבל אם יש לחוש עוד להבא, א"כ אנו כוללים בתוך המכת מרדות גם ליסרו על להבא ומשו"ה מכין אותו עד שתצא נפשו או עד שיקבל עליו שלא יעבור עוד.

23. ספר חלקת בנימין

אלא חריש של ערב שביעית שנכנס וכו'. ובסוגיא דר"ה ט' א' מבואר דמכאן יליף ר"ע גם לתוס' שבת ויו"ט ויוה"כ ותמה בטו"א שם דמה ענין תוס' שביעית לאינך תוס' והא האסור בזה מותר בזה דתוס' שביעית היינו לחרוש ערב שביעית חרישה המועלת לשדה ואילן בשביעית עצמה וכן קצירה לאחר שביעית דמיתסר היינו בפירות שגדלו בשביעית אבל לאסור לגמרי חרישה וקצירה בתוס' לית לן, זולת בלצורך פירות שביעית וכו"ל, וזמן קצוב לתוס' ליכא ואילו תוס' שבת ואינך היינו לזמן קצוב שכל מלאכות אסורות בו עכת"ד.

הנהגה יע' בנהש"ס שם שהקשה דהיכי מצינן למילף תוס' שבת משביעית, דבשבת אסרינן כל מלאכות בתוס' ואילו בשביעית רק חרישה וקצירה וכן ביוה"כ אסרינן גם עינוי בתוס' והאיך אפשר למילף עינוי משביעית עכ"ד ולכא' מוכרח מזה דס"ל להש"ס דילפינן משביעית לנהוג בתוס' בכל חד לפום דיני' וביוה"כ דמחייבין בעינוי, גם בתוס' מחייב ב', וכן בשבת דאסור בה בכולהו מלאכות גם בתוס' אסרינן בהו מיהו אכתי קשה דמ"ט בשביעית לא אסרינן כל מלאכות בתוס' וביותר אכתי תיקשי כקו' הטו"א דשונה לגמרי ענין התוס' בשביעית מבשבת ויו"ט.

וי"ל בביאור הדבר דהנה יסוד דין שביעית הוא מצד שביעית הקרקע שע"י עבודתו מבטל שביעית הקרקע ובמנ"ח [מצוה קי"ב] מדמי לה לדינא דשביעית בהמה וכלים בשבת ע"ש שכתב דמה"ט אסור לעשות מלאכה ע"י עכו"ם בשדה שמטה ולא מטעם שבות גרידא אלא שעובר בעשה ויותר מזה כתב במצוה שכ"ו בסופו לצדד לאסור לזרוע ערב שביעית ומשום השרשה בשביעית, שיש בזה משום ביטול שביעית הארץ, ע"ש והנה דינא דתוס' שבת היינו שמוסיף על שביעיתו ממלאכה, דלא רק בשבת הוא שנמנע ממלאכתו אלא מוסיף על שביעיתו וכ"ז שייך בשבת ויו"ט ויוה"כ שיסוד דין השביעית הוא בזמן, דאסור לעשות מלאכה בזמן זה, וע"ז שייך שפיר להוסיף אבל בשביעית שכל עיקרה היא שלא לבטל שביעית הקרקע, הרי בתוס' עדיין לא גזרה תורה דין שביעית על הקרקע, ומה יתן ומה יוסיף כמה שישבות האדם ממלאכתו, והרי לא על מלאכתו הוא דקפיד רחמנא, אלא על ביטול שביעית הקרקע ועדיין לא הותחל שביעיתו, וכמו שהי' נראה

דליכא דין תוס' שבת על שביעית בהמה וכלים, דהיכי אפשר לבטל שביעית ועדיין לא שבתו באופן דלא שייך תוס' בשביעית.

האמנם תוס' שביעית פירושו שהוא שביעית ממלאכות הגעשות לפני השביעית שעל ידם מחבטל שביעית הקרקע בשביעית עצמה וכי הא שייך שפיר תוס' בשביעית והיינו איסור חרישה בשביעית לצורך פירות שביעית דע"י עבודתו בשביעית יש ביטול שביעית הארץ גם בשביעית ודוקא בכה"ג הוא דשייך תוס' שביעית, תוספתה כמותה, כשם ששביעית תלוי בקרקע כך תוס' שביעית הוא תוס' בשביעית הקרקע של שביעית וכמשנ"ת וה"ג בקציר היוצא למוצאי שביעית שגדל בשביעית ובקציר זה יש בו משום ביטול שביעית הארץ בשביעית וכו"ל.

ונמצא דלעולם דין התוס' בכל חד לפי עינוי, בשבת שחלוי בשביעית האדם וכן ביוה"כ בעינוי, דין התוס' מחייבו להוסיף מזמן החול על הקדש ובוה מתקיים ענין התוס' אבל בשביעית לא שייך זה וכו"ל וע"כ תוספות שביעית הוא הוספה בשביעית הקרקע וא"ש מה שהקשה בטו"א דשונה תוס' שביעית משל שבת ואינך דודאי שונה הוא מיהו הטעם הוא משום דבכל חד הוי התוס' לפי דיני' ואופן התוס' בשביעית דאסרינן רק חרישה לצורך פירות שביעית [וכדו' במוצ"ש] יסודה בעצם דין השביעית בשביעית דשונה הוא משל שבת ואינך וכיון דבע"כ ס"ל להש"ס דדין התוס' הוא בכל חד לפום דיני' ה"ג בשביעית שינוי תוספתה אינו אלא לפי שינוי שביעית וכמשנ"ת.

[ויע' במלבי"ם פ' בהר אות ד' בתחילתו כי אחר שהי' וכו' דמבואר כעיקר דברים הנ"ל בשביעית הקרקע בשביעית.]

מיהו כ"ז הוא לכא' דלא כתוס' ד' א' בד"ה מה להלן שכתבו דאף בשביעית מוסיף כל שהו כמו בשבת ויו"ט ע"ש [וכבר הקשו האחרונים דמנ"ל הך מילתא] ויש לדחות דשאני הך משוה.

ובעיקר יסוד הנ"ל שכתבו עפ"י המנ"ח, יע' בספר פאת השלחן בהל' שביעית סכ"ג סקל"א דמייתי בשם המהרי"ט דמותר להשכיר שדהו לעכו"ם

24. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת מועד קטן דף ג עמוד ב

תוספת שביעית ובב' אופנים

ולעצם קושיתו נראה דהנה אפשר לדון האי תוספת שביעית בשני אופנים אופן א' דהוה ככל תוספת שבת ויו"ט שהוסיפו זמן אשבת ויו"ט לאסור בו מלאכות, והוה זמן זה כשבת ויו"ט עצמו, ואסור בו מלאכה

מצד עצמו, ולעצמו וה"נ בשביעית שהוסיפו עליו זמן לאסור בו אלו המלאכות שאסרו בשביעית עצמה, ולעולם זמן זה הוא זמן שאסור בו כבר מלאכות שביעית. אופן ב' והוא דשאני תוספת שביעית מתוספת שבת לתוספת שבת היינו שנאסר בזמן הנוסף אלו מלאכות שנאסרו בשבת עצמו ועצם הזמן אסור הוא באלו המלאכות ולא שנאסר אלו המלאכות בזמן הנוסף מחמת שהוא מועיל לשבת עצמו, אבל בתוספת שביעית לא חל דין זמן שביעית כבר אתוספת שלו אלא שאנו אומרים שמדין השביעית שיהיה בו שביטה מוחלטת וביותר לפי המבואר בע"ז ונתבאר לעיל דבשביעית איכא דין שביטת שדהו אפילו שעבודתיה ייעשה ע"י עכו"ם, א"כ כבר אסרו לעשות מלאכות בשדה קודם שביעית אלו המלאכות שאנו יודעים שיש בהם תועלת רק לשביעית, אם עושים המלאכה עכשיו קודם שביעית וכגון חרישה בתוך ל' לשביעית, והיינו דלא חל אזמן הנוסף שם שביעית לאסור בו מלאכות. אלא זהו דין משביתת הארץ שלא נפעל פעולה קודם השביעית דבר שיהיה בו תועלת לשדה בשביעית שלא תשבות השדה, וזהו ע"י פעולת אדם קודם שביעית.

וא"כ נראה דלולי ההלכה למשה מסיני שבאה להתיר ילדה היינו אומרים תוספת אסורה במלאכות לגמרי לא שנא לדבר המועיל לעכשיו קודם שביעית כגון ילדה ל"ש זקנה והיינו שבגדר תוספת שביעית היינו שהוסיפו זמן אשביעית עצמו לאסור בו מלאכות ושפיר ס"ד שילקה עליו כשביעית עצמה אבל כשבאה הל"מ וקאמרה זקנה מותרת, והיינו דיש תועלת לחרישה לעכשיו ולא רק לשביעית נמצא דמה שנאסר בזקנה אינו משום דעכשיו בתוספת כבר זמן שביעית אלא נאסר משום דדין תוספת שיתחדש בשביעית הוא הלכה בשביעית עצמה שאסר גם מלאכה שנעשית בו קודם כיון דהוא רק לתועלת שביעית עצמה ויחסר בשביתת שדהו ולא שהוא זמן האוסר במלאכה דא"כ ילדה נמי, וכיון שזה נתחדש בהלכה ודאי שאין בזה מלקות, דהרי לא עבד בשביעית וכל יסוד האיסור הוא מדין שהארץ תשבות ושביתת שדהו אינו אלא בעשה, וא"כ היוצא ממנו לא יהא יותר טוב שנאמר שלוקה, וא"כ ע"כ לאחר שבאה ההלכה אנו יודעים שאין מלקות, וא"כ שפיר קשיא ליה למאי בעי קרא, דלמלקות אין צריך קרא דאדרבה ההלכה הפקיעה זאת, ושפיר קא קשיא ליה להגמ'.

25. ספר מגדים חדשים

ר"ש אומר א"כ נתנה תורה שיעור לכל אחד ואחד בידו. פירש"י כלומר נתם דברין לשיעורין כו'. והגר"ע ז"ל צבית האוצר (כלל קפא) כתב בענין מ"ש צכ"מ א"ס כן נתם דברין לשיעורין, דבכל המקומות שאמרו כן הוא צמידי דרבנן, אבל צמידי דאורייתא אפשר דלא שייך שאלת א"כ נתם דברין לשיעורין, כי המורה שפיר יכולה ליתן דבריה לשיעורין, דאפשר שהמורה ידעה שכן פנימיות הדבר מחייב שיהיה שיעורו לכל אחד ואחד כפי מה שהוא. וכן צמידי דרבנן שייך א"כ נתם דברין לשיעורין, דאין להם לחכמים לחדש דבר הנראה חממה בעיני העולם. וכתב אמנם מצינו בקוגיא דמו"ק כאן שאמר ר"ש א"כ נתנה תורה שיעור לכל אחד ואחד כו', ומבואר שגם המורה אינה נותנת דבריה לשיעורין ע"פ ולענ"ד אין שום ראיה מכאן, דהן אמנם תוספת שביעית הוא מה"ת, מ"מ שיעורים אלו דעד הפסק ועד העצרת אינם אלא גזירת חכמים, ושפיר שייך לומר א"כ נתם דברין לשיעורין. וממ"ש א"כ נתנה

26. תוספות על מועד קטן דף ג/ב

כל הרוצה לבטל יבא ויבטל. שמא יתקלקלו הקרקעות ואינן מגדלין תבואה בלא חרישה לאחר זמן זה **התנו שיהא כח להתיר לצריכים שחשו להפסד רבים שלא יגרמו רעה לעולם:**

27. תוספות על מועד קטן דף ג/ב

ניסוך המים. והא דאמרינן בעלמא (שבת דף קג:): מ"ם יו"ד מ"ם לרבות ניסוך המים מן התורה אינו אלא אסמכתא בעלמא כפר"ח:

28. רש"ש על מועד קטן דף ג/ב

תד"ה ניסוך. והא כו' מ"ם כו' אסמכתא כו'. ק"ל דבתענית (ג) קאמר אי ריב"ב שיתא יומי ע"ש משמע דדרשה גמורה היא ועי' זבחים (קי ב) ובתוס' שם:

29. מהר"ץ חיות מסכת תענית דף ב עמוד ב

גמרא מכאן רמז לניסוך המים מן התורה. נ"ב עי' רמב"ם ורמב"ן ספר המצות שורש שלישי דלשון רמז הוא דבר תורה גמור. וכאן ראינו ג"כ דכיננו חז"ל ענין זה בלשון רמז והוא ד"ת גמור ועי' לח"מ פי"ב מה' אבל שכ' דמזה שאמרו סנהדרין מ"ו ע"ב רמז לקבורה מה'ת משמע דאינו רק אסמכתא ע"ש. ואיך יפרנס לשון רמז דסוגיין והך דריש מכות רמז לעדים זוממין שלוקין וצ"ע:

30. תוספות על מועד קטן דף ג/ב

שהרי כבר נאמר שדך לא תורע וגו'. ואח"כ כתיב את ספיה קצירך לא תקצור אלמא קצירה לא אצטריך ואפילו אם תימצי לומר חרישה צריכה דאזהרת חרישה לא אשכחן אלא הכא מיהא קצירה לא אצטריך ולהיא דרשא דאתיא קצירה אתיא חרישה כיון דכתבינהו גבי הדדי אי נמי ס"ל לר"ע כי היא דאמרן לעיל דלוקה על חרישה וכדאמרין טעמא לעיל סבר ר' עקיבא ותרויהו מותרין ואלבא דר' עקיבא קפריש ואזיל דר' עקיבא סבר אם אינו ענין לשבת תנהו גבי שביעית ובמשמעות שבא להחמיר ולא להקל ולא בעי לאוקמי בשבת כר' ישמעאל להקל דהכי עדיפא ליה ור' ישמעאל עדיפא ליה לאוקמי בשבת דפשטיה דקרא מיירי ביה ואפילו להקל מלאוקמי בשביעית דלא מיירי ביה ולהחמיר:

ספר שם משמואל - פרשת משפטים - שנת תרע"ו

ובשביעית יצא לחפשי חנם. בזה"ק (ה"ג ק"ח) בגין כך ושבתה הארץ [הנאמר בשמיטה] בההוא נייחא דארעא אצטריכו עבדין נייחא ובג"כ ובשביעית יצא לחפשי חנם, עכ"ל. ומשמע דהאי ובשביעית אף דלאו שביעית דשנות עולם אלא שביעית דידי' הוא, מ"מ ענין אחד לזה עם שביעית דשנות עולם דהיינו שמיטה. ונראה לפרש דהנה אמרו ז"ל (ירושלמי נדרים פ"ט ה"ד) ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה, והטעם איתא בספה"ק דבפנימיות כל ישראל הם כאיש אחד ממש אלא שבחיצוניות הגופים מחולקים, וע"כ כל כמה שהאדם נמשך אחר החיצוניות, כן באותה מדה נתרחק ונפרד מאת רעהו, ולהיפוך כשהאדם נמשך אחר הפנימיות שבו באותה מדה הוא מתאחד בכלל ישראל והוא אוהב ישראל באמת ושמח בשמחתם, וח"ו בכל צרתם לו צר הן בכלל והן בפרט, וע"כ ואהבת לרעך כמוך הוא כלל גדול בתורה, שזה הוא אמת הבנין כמה הוא נמשך אחר הפנימיות שזוהי מטרת התורה כולה. ואפשר דהיינו הך דבש"ס גיטין (נ"ט ע"ב) דכל התורה כולה מפני דרכי שלום היא, והפירוש להיות נמשך אחר הפנימיות ואז שלום על ישראל, כי נעשו כולם כאיש אחד חברים. ונראה שזה נמי בכלל טעמי מצות השמיטה שלא יעבוד את האדמה כבעה"ב ושלא יתנהג בפירות שביעית כדרך בעה"ב אלא יהי' מופקר לכל, באשר כל חיי האדם תלוי ביבול הארץ, וכשכל אחד מחזיק שדהו לעצמו כבעה"ב זה עצמו מפרידו מזולתו, ע"כ באה המצוה לסלק שם בעלים מיבול הארץ, ולהיות כל ישראל מתאחדים כאיש אחד חברים נמשכין אחר הפנימיות. ויש לומר שמטעם זה החמירה תורה מאד במצות השמיטה וחיבה גלות עלי', אף שאין בה כריתות ומיתת ב"ד אלא לאו בעלמא, אלא מחמת שהיא עיקר וכלל גדול בתורה שזוהי מטרת כל התורה כולה. והנה בטעם שמיטת כספים הגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה כי עבד ליה לאיש מלוה, ובשביעית נעשו כל ישראל כאיש אחד, וע"כ כמו שבאיש אחד לא שייך לומר שקצתו הוא עבד לקצתו, כן הוא בשביעית כל הכלל כולו, וע"כ משמט כספים, עכ"ד, ולפי דרכנו הנ"ל הוא מתאים למצות שמיטת הארץ: